
“DEVONO AVERCI VISTI” И “CI DEVONO AVER VISTI” ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ТЕОРИЯТА НА КОСЕРИУ, ИНТЕРПРЕТИРАНА И ОПРЕДЕЛЕНА ОТ ПРОФ. ИВАН КЪНЧЕВ КАТО ДИНАМИЧЕН СТРУКТУРАЛИЗЪМ

Мария Ладовинска

Нов български университет, София

Поводът да се посвети тази кратка статия на конструкциите, образувани от модален глагол, сложен инфинитив и кратко лично местоимение от типа “*devono averci visti*” и “*ci devono aver visti*” (трябва да са ни видели), е неединомислието сред италианистите за граматичната приемливост или неприемливост на втората. Датската италианистка Г. Скуте фокусира вниманието си върху проблема във втора глава на монографичния си труд “*La sintassi dell’infinito in italiano moderno*” (Skytte: 90). Тя прави подробно описание на конструкциите, образувани от модален глагол и инфинитив, или по-точно – опитва се да защити позицията си за синтактичната и семантичната еквивалентност на двете конструкции.

Нека обясним за какво става въпрос. Комбинацията модален глагол¹ плюс инфинитив, според теорията на авторката, е пример за конструкция, която позволява при наличие на определени фактори две различни тълкувания. В някои случаи модалният глагол може да образува глаголна синтагма с инфинитива, а в други – двата глагола представляват две синтагми и два отделни елемента на ниво изречение (Skytte: 38). Семантичната разлика, признава самата авторка, понякога е съвсем теоретична, но в някои случаи е решаваща (Skytte: 79).

Синтактичните фактори, които оказват влияние върху семантиката на конструкцията, са пет: позицията на краткото лично местоимение; спомагателният глагол, с който се спряга модалният в сложните времена; *essere* (съм), *avere* (имам) или модален глагол на мястото на инфинитива; сложна форма на инфинитива (с темпорална или страдателна стойност); *non* + инфинитив (Skytte: 80).

Определящият фактор при конструкциите от типа “*devono averci visti*” и “*ci devono aver visti*” (трябва да са ни видели), според тази класификация, несъмнено е позицията на краткото лично акузативно местоимение “*ci*” – именно то създава очевидната формална разлика между двете конструкции.

Трябва да кажем, че функционалният критерий, който ни помага да определим дали групата управляващ глагол+управляван глагол в инфинитив представлява глаголна синтагма, е мястото на краткото лично местоимение. Според Г. Скуте предпоставеността е белег за наличие на сложна съставна глаголна синтагма, докато следпоставеността означава наличие на две синтагми (Skytte: 41).

Логиката на датската авторка ни помага да разгледаме още по-подробно двете конструкции. Ако един от петте синтактични фактора, предопределящи тенденцията конструкцията модален глагол+инфинитив да е една синтагма или да представлява два отделни елемента на ниво изречение, е позицията на краткото лично местоимение, то, от своя страна, неговото място като проклитика или енклитика е продуктувано от йерархично подредени тенденции. Сред тези общо дванайсет на брой тенденции на пето място е поставен сложният инфинитив – именно с него имаме работа в двете изследвани конструкции (Skytte: 87)².

Пак според теорията на датската авторка сложният инфинитив е фактор, който създава предпоставки за двойственост на конструкцията модален глагол+инфинитив (двамата глагола са два отделни елемента на ниво изречение). Следователно краткото лично местоимение би трябвало да се появи в следпоставена позиция (Skytte: 90).

Ако навлезем в още по-големи подробности, които ще ни помогнат да изясним случая, трябва да кажем, че с управляващи модални глаголи “potere” (мога) и “dovere” (трябва) е типичен епистемичният (т. е. оценъчен или предположителен) смисъл:

“Tutto questo certamente avvenne, perché non *potrei essermelo inventato...*” (Moravia)

(Всичко това със сигурност се е случило, защото не бих могъл да съм си го измислил..)

“Il bagno doveva averla stancata, perché fatti pochi passi si buttò bocconi;...” (Cassola)

(Банята вероятно я беше изтощила, защото, след като направи няколко крачки, се хвърли по очи;....)

Сред примерите си на модален глагол + сложен инфинитив и кратко лично местоимение Г. Скуте не разполага с такива с водещ модален глагол “volere” (искам).

В разрез с изведените дотук правила и ограничения за следпоставеност на краткото лично местоимение в разглежданата конструкция авторката констатира случаи на кратко лично местоимение проклитика с глагола “dovere”.

“*Mi dev'essere successo qualcosa. Non mi va più la compagnia.*” (Pavese)

(Май ми е станало нещо. Не ми допада вече компанията.)

Тази позиция не е типична за епистемичното значение, но фактът, че сложният инфинитив осигурява правилното семантично тълкуване, т. е. епистемично (а не деонтично, както в случая на “dovere” + прост инфинитив), обяснява тази на пръв поглед аномалия. Явлението е било коментирано още през 1965 г. от Агард и Ди Пиетро в “The Grammatical Structures of English and Italian”, (Агард, Ди Пиетро: 35). Г. Скуте цитира интересните наблюдения на Ло Кашо по повод на казаното от двамата автори: „те твърдят, че изречението “devono averci visti” (трябва да са ни видели) не може да се трансформира в “ci devono aver visti”, което е аграматично. Коментарът на Ло Кашо е, че „понякога дори и човекът, на когото даден език е роден, се затруднява да установи в него границите на граматичност и аграматичност (приемливост и неприемливост), поради което дори и той не е най-достоверен източник, особено когато е принуден да направи съзнателен избор между структури, които са на границата на системата. Това например е типичен случай, в който компетенцията на носителя на езика не е достатъчна. Въпреки че не успява да приведе пример, който да опровергава твърдението на Агард и Ди Пиетро, то се струва на Ло Кашо твърде драстично. Той по-скоро привежда

пример в подкрепа на позицията си за уместността, от всяка гледна точка, на промяната на позицията на краткото лично местоимение в подобни случаи – ученият не смята за аграматично или неприемливо изречение като “Questo lavoro **lo** devi aver finito prima del tramonto” (Тази работа трябва да/сигурно си я свършил преди залез.), пред което може би, признава, бихме предпочели от стилистична гледна точка “Questo lavoro devi aver**lo** finito prima del tramonto” (Skytte: 90–91).

В подкрепа на тези разсъждения се явява теорията за динамичния структурализъм, наречена така от проф. Иван Кънчев и изградена на основата на разработките на Косериу. Според Косериу „говорещите имат пълно съзнание за системата и за така наречените „законо на езика“. Не само знаят какво казват, но и как се казва (и как не се казва). По друг начин не биха могли дори да говорят. Не става дума за „разбиране“ на езиковия механизъм (с който се занимава лингвистът), а за „умение да го употребяват“, за умение да поддържат (да пресъздават) нормата и да създават съобразно системата” (Кънчев: 42). В тази връзка, след като конструкции от типа “ci devono aver visti” не само че не биват възприемани като аграматични от носителите на езика, а се употребяват в литературни произведения, нима това не означава употреба „съобразно системата”? Доказателство за уместността на изследваната конструкция представлява следната постановка от теорията за динамичния структурализъм: „Откритостта или отвореността на системата за нови допълнения от функционални структури означава, че тя е винаги в състояние на динамична готовност да „откликне“ на човешките потребности... езиковата система се развива към по-съвършено състояние, превъзмогва традицията, обогатява я, но никога не постига предела на своите функционални възможности. Степента на реална комуникативна и познавателна функция на даден език се измерва с реализираните възможности, докато откритостта на системата е свързана с всичко, което е възможно в нея, но все още не е превърнато в конкретен израз с конкретно съдържание. Веднъж реализирана, дадена възможност престава да бъде потенциална, появява се под формата на създадена или пресъздадена структура в речта, функционира в нея – първоначално като иновация, а по-късно... се включва в общоприетата традиция” (Кънчев: 54).

Ако приемем, че конструкции от типа “ci devono aver visti” са съществували само като потенциална възможност на системата, то пак според приложената теория се оказва, че в даден момент от иновация се е преминало към утвърждаване, след като за носителите на езика конструкцията звучи толкова естествено и в никакъв случай в разрез с езиковата норма. „Иновационната типология има определено място в лингвистиката за изследване на начините и пътищата за обновяване на езика, но не изчерпва въпроса за езиковата промяна. Иновацията се оформя като промяна едва когато се превърне в общоприета структура в комуникативния процес и по този начин изкристализира в езиковата традиция. В един начален момент, преди утвърждаването ѝ, иновацията е факт на речта, по-точно на индивидуалното равнище на речта, сведено до речев акт. Утвърждаването на новообразуваните структури е по същество преход на иновацията от индивидуалното към историческото равнище на речта, където „езикът функционира и съществува конкретно” (Кънчев: 75).

Още един факт в подкрепа на несъстоятелността на твърдението за аграматичността на конструкциите от типа “ci devono aver visti” ще имаме, ако разгледаме дефиницията за „абстрактен език”: „На историческо равнище „абстрактният език“ на Косериу включва общоприетите нормални и функционални структури на „конкретния език“, от който са

изведени теоретически и превърнати в обект на изследване или в дидактически материал за преподаване в процеса на обучението по роден или чужд език... Абстрактният език не е друга реалност по отношение на конкретния език, а негово логическо построение, освободено от временните и случайни елементи в речта на говорещите... на практика абстрактният език е обобщение на речта” (Кънчев: 51).

Щом абстрактният език е езикът, превърнат в дидактически материал, това би означавало, че ако имаше нещо нередно в конструкциите от типа “*ci devono aver visti*”, то най-малкото нормативните граматика щяха да отбележат този факт или поне щяха да дават предписание в полза на другата конструкция. При положение че те на ниво абстрактен език не се занимават с такава подробност, означава, че тя не съществува като проблем, водещ до аграматичност, а е плод на прекалено теоретизиране.

БЕЛЕЖКИ:

¹За модални глаголи в съвременния италиански език и обект на настоящата статия са приети “*dovere*” (трябва), “*potere*” (мога) и “*volere*” (искам) според дефиницията на Г. Скюте (Скюте: 77).

²Става въпрос за следните 12 фактора: безличното “*si*”; употребен епистемично прост инфинитив; спомагателния глагол на модалния; инфинитив = *essere* (съм), *avere* (имам), модален глагол; сложен инфинитив; *non* + инфинитив; модален глагол в неспрегната форма; времето на модалния глагол; два координирани инфинитива; предпоставен инфинитив; позицията на кратките лични местоимения – според отделните модални глаголи; регионални фактори.

ЛИТЕРАТУРА

- Agard, F. B., R. J. Di Pietro (1965): *The grammatical structures of English and Italian*. Chicago: University of Chicago Press.
- Кънчев, Ив. (1995): *Динамичният структурализъм в съвременното езикознание*. С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Skytte, G. (1983): *La sintassi dell'infinito in italiano moderno*, Vol. 1, København, Munksgaards Forlag (suppl. № 27 di “*Revue Romane*”).